

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע "קדושת ומעלת ליל הסדר וחג הפסח"

עורך: הרב יוסף ברנר

לתגובות והנצחות – לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com - 8455798 - 054 - ניתן לקבל את העלון במייל.

בתחלים (קכה, ג): "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך", והחילוק בין בניך לאשתך הוא, 'בניך' – סביב לשולחנך, אבל 'אשתך' – בירכתי ביתך, וזאת מדובר בכל השנה כולה, מה שאין כן הלילה הזה – ליל התקדש החג אשר כולנו בכחינת מלאכים, ואין היצר הרע שולט במלאכים (בר"ר מזה, יא אמר ר"ח לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם, מניד שאין יצר הרע שולט במלאכים), לכן אין לחשוש כעת מהיצר הרע, ובאמצעות מנהג זה אנו מורים ומודיעים על כך ברבים שישראל מתעלים בלילה זה כמדרגת מלאכים.

קדושת ליל הסדר אינו מובן לפי השכל והפשט הרגיל

הטעם שנקרא לילה זה בשם ליל הסדר, היה מסביר הרח"ק בעל התפארת שלמה זי"ע – מכיון שלילה זה הוא כל כך קדוש למעלה מהשגותינו, שלפי הפשט הפשוט אין אנו מבינים זאת, אלא רק לפי עניינים גבוהים ורמים. וידוע שהתורה נלמדת בד' דרכים "פרד"ם" – פשט רמו דרוש סוד. ואם אין אנו יודעים לפרש את לילה זה לפי ה"פשט", אז חייבים לפרשו לפי שאר האפשרויות, ונשאר לנו רק "סדר", ולכן נקרא לילה זה "ליל הסדר"!!...

ג' טעמים שביאר הרח"ק בעל ה"שפת אמת" מגור זי"ע מדוע נקרא ליל הסדר!

הטעם שנקרא הלילה הקדוש הזה – "ליל הסדר", ביאר הרח"ק בעל ה"שפת אמת" מגור זי"ע בשלשה אופנים:

- א. יציאת מצרים הרי היתה בחפזון בלי סדר ולמעלה מהכלים והדרגה של עם ישראל. ותפקיד ליל הסדר בכל דור הוא, לסדר דבר דבור על אופנו וליישב את סיפור יציאת מצרים בלבו של כל אחד ואחד ולהחזירה בלב האיברים...
- ב. ליל יציאת מצרים נקרא "ליל הסדר", כי בו נעשה 'סדר' בעולם, שכן כל זמן שהעם הנבחר הנקראים "בני בכורי ישראל" היו נתונים תחת השפלה שבאומות, היה העולם בלי סדר ראוי, בכחינת "שפחה כי תירש גבירתה", ויציאת מצרים החזירה את הסדר בעולם. וכן ענין ליל הסדר בכל הדורות הוא להעמיד את העולם ואת היהודי הפרטי על מקומו וכנו...
- ג. למרות שעניינו של לילה זה, הוא לפרסם את הניסים הגדולים שעשה הקב"ה לעם ישראל שהם ניסים "למעלה מן הסדר", עם זאת נקרא לילה זה "ליל הסדר", כי זה גופא החידוש של לילה זה, להורות שכל מציאותם של ישראל הוא למעלה מן הסדר והטבע, ולכן הניסים שנעשים להם אינם הריגים ושונים, אלא זה גופא הסדר שלהם. דהיינו שה'למעלה מן הסדר" הוא ה"סדר" שלהם!..

כיוצא בזה מפרשים הראשונים שהשאלות של "מה נשתנה" אינם על עצם ציווי הלילה, אלא על מה שנראה ניגוד ביניהם, שמצד אחד אוכלים מצה, יושבים מסובים דרך חירות, ומאידך אוכלים מרור שהוא זכר לעבדות.

ולאור זאת יש לפרש את התשובה: "עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נמויה", ולא באופן טבעי. ומאז אצל יהודים ה"למעלה מן הטבע והסדר" הפך ל"סדר", הנהגה קבועה שהיא למעלה מהטבע! כל מציאותם של ישראל הוא למעלה ומחוץ לסדר הטבע והבריאה, וכן רואים בהתנהגותם – כשהם עולים, עולים עד לרקיע, וכשהם יורדים, יורדים עד לעפר. ואף בהנהגה עמם, כשהם עולים אין כל אומה ולשון שולטין בהם, וכשיורדים נמסרים תחת שלטון שפילה שבאומות, כל הייחוס וקיומם ניס, מחוץ למעגלי כל הסדרים. ולכן, זהו הסדר של יהודים בלילה קדוש זה: מצה ומרור ורכיבים זה בזה, מסובין דרך חירות ולובשים לבנים לזכרון יום המיתה, שותים יין דרך שמחה ואוכלים ביצה לאבלות, זכרונות עבר ותקוות עתיד מעורבבים זה בזה, מי מלח של דמעות וזרוע נמויה, סדר של "למעלה מן הסדר", של עליות וירידות שתוכנם המשותף היחיד הוא היותינו מונהגים ומושגחים על ידו יתברך בעינא פקחא

טעם נשגב מדוע בליל הסדר שחל בשבת יש הנהגות שלא לומר "שלום עליכם"

כל אחד נוהג כמנהג אבותיו בענין אמירת "שלום עליכם" בליל הסדר שחל בשבת. אך יש קהילות הנהגות שלא לאומרו, וכתב הרח"ק בעל ה"תפארת שלמה זי"ע טעם נשגב שלא לאומרו: שהרי לדברי המהר"ל הסיבה שלובשים בגדי לבן – קיטל בליל הסדר, הוא משום שכל יהודי דומה בליל הסדר לכהן גדול הנכנס לפני ולפנים בקדש הקדשים ביום הכפורים בבדי לבן, והלא אצלו כתוב (ויקרא טז, יז) "וכל אדם לא יהיה באהל מועד" ואמרו בירושלמי (יומא פ"א ה"ה) דלהכי כתיב "וכל אדם" לרבות המלאכים שנאמר בהם (יהזקאל א, י) "ודמות פניהם פני אדם", שאף המלאכים אסורים לשהות בבית המקדש בשעה שהכהן הגדול מקריב את הקטורת לפני לפניו.

א"כ הוא הדין בליל הסדר, שאסור להם לשהות בבית של ישראל המתקדש בקדושת קודש קדשים דומיא דעת הקרבת כהן גדול את הקטרת, וממילא אין צורך לומר "שלום עליכם". והדברים נוראים ומבהילים...

בליל הסדר מגיעים מיד לדרגת "קדושה" כמלאכים!

באחת השנים בליל הסדר שאל הרח"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע – הלא איתא במשנה (סוטה פט משנה טו, ע"ז כ): "טהרה מביאה לידי קדושה", והיה לו לומר לפי הסדר: "ורחין" ואחר כך 'קדש'.

ותירץ בשם אביו הרח"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע, כי בזה הלילה, כל איש ישראל נתעלה במדרגת מלאכים, ואצל מלאכים הרי כתיב (שהרית, ברכת 'יוצר אור') "וכולם פותחים את פיהם בקדושה ובטהרה", שזוכים תיכף לקדושה, ולכן מקדימין כאן ואומרים 'קדש' ואחר כך 'ורחין'.

ועוד הוסיף בשם אביו, דעל כן אומרים בברכת מעין שלש: "ונברכך עליה בקדושה ובטהרה", דלכאורה גם שם אפשר לדקדק, שקודם צריכין להגיע לדרגת טהרה ואח"כ קדושה, אך ההסבר הוא, דמלאכים מצינו "וכולם פותחים את פיהם בקדושה ובטהרה", ולענין לבוא יהיו ישראל במדרגת מלאכי השרת (עיינן רש"י במדבר כג, כג, תנחומא בלק, יד), וזהו שמברכים בברכת מעין שלש: ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו והעלנו לתוכה" וכו' – ואז, "ונברכך עליה בקדושה ובטהרה" – דוגמת מלאכי השרת.

וכאמור, על כן אומרים בלילה זה "קדש" ואח"כ "ורחין" שזהו טהרה, ומיד אח"כ מגיע "כרפס" שרומז על ענווה, שאע"פ שאנו מגיעים לדרגת מלאכים, צריך להיות עניו, וזהו "יהין", שיחזיק את עצמו לבינוני. "מניד" – "רחצה", א יוד (יהודין) צריך בכל פעם לאמור – רחצה, שיזכה עוד לרחוץ עצמו שוב ושוב...

אין יצר הרע שולט בליל הסדר!

יש מקום לציין בענין הנ"ל, דבר חידוש שהובא בספר "ביתו נאווה קודש" (הודש ניסן ח"ב עמ' תכט), מה שהיה נהוג בבית אדמור"י בית בעלזא, שהרבניות וכן הנשים הקרובות ביותר ישבו באותו שלחן הסדר שערכו האדמור"ים. וידוע שבשנת תרפ"ו בבעלזא – השנה האחרונה לחיו של הרח"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע, נכה בסדר בחצר הקודש, הרופא היהודי פרופסור רוזן מברלין, בכדי להשהות ליד הרח"ק מבעלזא שנחלש אז, וישב הרופא בשולחן הסדר אחרי הצאצאים, ועם תום הסדר ניגש אל הרח"ק מבעלזא זי"ע, והחין לשאל את פיו על פשר מנהג זה, ואם יאות ונכון הדבר, א"כ אמאי לא נהוג כן בכל שכתות השנה, ומה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?... ויען לו הרח"ק מבעלזא זי"ע כך: שהנה כתיב

ורדומא כאשר ישא האומן את היונק, בין שאנו למטה מן הסדר – דווים ולחוצים, ובין כשאנו למעלה מן הסדר – נעלים ובני חורין...

זמן הרתנתנו!

כתב הר"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב ז"ע (קדושת לוי, שבועות): "יהנה אנו אומרים בפסח 'זמן הרתנתנו' ובשבועות 'זמן מתן תורתנו', והרי כבר עברו זמנים טובים (הרבכה), כלומר, היה לנו לומר 'זמן שיצאנו לחרות' ולא 'זמן הרתנתנו', וכן זמן שנתן לנו תורתנו ולא 'זמן מתן תורתנו', דמשמע מכך שגם עכשיו בכל שנה ושנה הוא זמן הרתנתנו וזמן מתן תורתנו, והענין הוא, שבכל שנה ושנה בעת שאנו מקיימין מצוות ההג כגון השבתת המין ואכילת מצה בפסח מתעורר עלינו הארה גדולה כמו שהיה לאבותינו בעת יציאת מצרים בשכר המצוות שקיימו, כמו כן גם אנחנו, כשאנו מקיימים המצוות מקבלים הארה שהיה לאבותינו, ועל ידי קיום מצוותינו אנו מעוררים בכל דור הארה זו..."

כנ"ל מובא בספר "דרך ה'" (ה"ד פ"ז) לרמב"ל ז"ע: "ושוורש כולם הוא סדר שסדרה החכמה העליונה, שכל תיקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, בשוב תקופת הזמן ההוא יאיר עלינו אור מעין האור הראשון ותחדש תולדת התיקון ההוא במי שקבלו..."

ומבואר ב"מכתב מאליהו": כי לא הזמן עובר על האדם, אלא האדם נוסע בתוך הזמן. למשל: בשבת הראשונה כאילו נקבעה 'תחנה' ששמה שבת, ובכל שבוע ושבוע מניע האדם לאותה 'תחנה' עצמה – ומושפע ממש מאותה השפעת קדושה עצומה של שבת בראשית. וכן במועדים: בכל שנה ושנה חוזר האדם ומניע אל 'תחנה' גאוולת מצרים, אשר בזמן ההוא אפשר להשיג השפעת הגילוי של חירות – זמן חירותנו ממש!..."

גודל מעלת יום טוב דפסח

הג הפסח נקרא בתורה 'שבת' כמו שכתוב (ויקרא כג, טז) "וספרתם לכם ממחרת השבת". ושם הדבר הסביר הר"ק בעל ה"נתיבות שלום" מפלוני"ם ז"ע, כי שבת קביעה וקיימא ואינו ע"י קידוש בני ישראל, ואילו "יום טוב" נקבע ע"י בני ישראל בקידוש החדש. ומרומז בזה, שבשונה משאר ימים טובים, פסח הוא כולו הארה ואתערותא דלעילא משמים, אף שלא היו ראויים ישראל כלל, ולכן הריהו כ'שבת' ללא תפיסת יד אדם כלל, אלא משמים נתנו לנו מתנה את יום זה כיום קדוש לכל הדורות. וא"כ יש להבין, מדוע נזכר הפסח בשם זה רק למחרת הפסח – "ממחרת השבת" ולא מוזכר בתורה שם זה כשהתורה רוצה לצוות עלינו את ציווי אכילת מצה ועוד, הרי בתורה אנו מוצאים שהג זה נקרא גם בשם "פסח", או "הג המצות"?

בהגדה של פסח "אתה בחרתנו", מובא, שאפשר לכאר זאת, על פי מה שמסופר על רבה של ירושלים הגה"ק רבי יוסף חיים זוננפלד ז"ע: שפעם באו אליו אנשים נכבדים מהוי"ץ לארץ בערב פסח ואמרו לו שרוצים להתארח אצלו בפסח, אך אינם רוצים להיות כעניים בפתח. ולכן רוצים לשלם בעין טובה ונדיבה על הסעודות. הסכים הגרי"ח לארחם על שולחנו, ולקח מהם את הכסף, ואמנם התארחו אצלו בליל הסדר וסעודת היום והתענגו מרוב טוב ברוחניות ובגשמיות. למחרת כאשר הגנו יום שני של גלויות כאכסניה שלהם, הופיע הגרי"ח והניח את הכסף על הארון, באומרו להם: "מלכתחילה לקחתי מכם את הכסף רק כדי שתהיה לכם הרגשה טובה שאתם משלמים על הסעודה ואינם אוכלים נהמא דכסופא, אבל עכשיו הרי לכם הכסף בלב שלם..."

ולפי זה יבואר לעניינינו, בתחילה נאמר בתורה שפסח הוא "יום טוב" – "הג המצות" הג הפסח, כדי לתת לנו הרגשה טובה שגם לנו יש איזו שייכות ע"י עבודתנו בהארה זו, אבל למחרת אומרים את האמת שהוא בכחינת 'שבת' והכל הוא הארה ומתנה משמיא.

ובכדי לחדד את ענין זה שהג הפסח בא אלינו רק כמתנה משמים והוא כולו הארה שמימית – אביא בפניכם את דבריו הק' של הר"ק רבי ברוך ממעזי'בו"ז ז"ע שפירש את הפסוק (שמות יב, כג) הכתוב במכת בכורות "ופסח ה' על הפתח", שבפשמות, הפירוש, שהקב"ה ידלג על פתחי בתי ישראל, ולא ייכנס להרוג את בכורי ישראל. אבל הוא פירש זאת ואמר: על פי דברי חז"ל שאמר הקב"ה לישראל: אם אתם רוצים לחזור אלי בתשובה, ואינכם יודעים איך לעשות זאת, אז מספיק "פתחו לי פתח כהודו של מחט" – התחילו לשוב אלי מעט בכוחות עצמכם באתערותא דלתתא (בהתעוררות מלמטה), "ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם" – ואני אסייע בעדכם להמשיך ולשוב בתשובה שלימה ולהשפיע לכם רוב טוב וחסד כפתחו של אולם.

אך אמר הר"ק ממעזי'בו"ז ז"ע – סדר זה הוא בימים כתיקונם, אבל במצרים כאשר היו ישראל שקועים בעמקי הטומאה בתוך המ"ט שערי טומאה, וגם את אותו פתח קמץ לא היו יכולים לפתוח בכוחות עצמם, "פסח ה' על הפתח", כלומר, ויתר ודילג על אותו פתח שביקש – "כפתחו"

של מחט", וגאל אותם באתערותא דלעילא (בהתעוררות מלמעלה), עם הארה שמימית, אף על פי שלא היו ראויים מצד מעשיהם, וזאת מתוך רוב רחמיו וחסדיו!

עוד אביא בפניכם כסיוע לדברים הנ"ל את הביאור הנפלא למאמר חז"ל (בבא מציעא סא): "כל המלוה בריבית כאילו כפר ביציאת מצרים". ולכאורה יש להבין מה הקשר בין ב' העניינים?

אלא המתבונן בשורש איסור ריבית, יראה, שהוא מפני שהתורה רצתה שהאדם יבוא לעזר חבירו שנמצא בעת מצוקה ואין לו מאומה, ויעניק לו בחינם אשראי והלוואה עד שישכר לאיתנו ויפרע לו הלוואתו. החדש זה הוא יסוד גאוולת מצרים, כי ישראל היו שקועים בעמקי הקליפות והטומאה כמו שכתוב בתורה "ואת ערום ועריה" – מכל מצוות והון עצמי, אלא שהקב"ה ברוב רחמיו השאיל והלוה להם אורות ושפע גדול, מתוך אימון שישבו זאת מיד לאחר יציאת מצרים בעבודתם במ"ט ימי הספירה ובקבלת התורה בהג השבועות.

ולכן המלוה בריבית שאינו מוכן להעניק בחינם לחבירו אשראי והלוואה כשאין לו – הרי זה כאילו כפר ביציאת מצרים, שענינו כאמור השאלת מדריגות והמתנת פרעון ללא שכר כלל.

מכל זאת, אנו רואים את גודל קדושת הלילה הזה וימי ההג שלאחריו, שיסודו בימי יציאת מצרים, והוא ליל שימורים לכל הדורות לקבל את אותם דרגות שמימיות שהיו בימים ההם וגם בזמן הזה...

הטעם שמהלקים קליות ואגוזים

חז"ל (פסחים קט): "אמרו עליו על רבי עקיבא שהיה מחלק קליות ואגוזים לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו". וכן נפסק להלכה בשו"ע (או"ח הלכות פסח סימן תעב סעיף טז): "מצוה להלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שיראו שינוי וישאלו". ולכאורה צריך להבין, מדוע מהלקים דווקא אגוזים ולא שאר פירות או מיני מתקה?

הסבר נפלא הסביר ב"ק מרן ארמו"ר ממישקליץ שליט"א: דהנה, בהלכות ראש השנה (סימן תקפ"ג סעיף ב') כתב הרמ"א שלא לאכול ב"ר"ה אגוזים, שאגוז בגימטריא חמ. והנה ידוע מאמר חז"ל (יומא פו), "העושה תשובה מיראה זדונות נעשין לו כשגגות, והעושה תשובה מאהבה זדונות נעשין לו כזכיות". והשתא ע"פ זה מובן, דבראש השנה שהוא זמן של תשובה מיראה מהמת אימת הדין, זדונות נעשין לו כשגגות, ע"כ אומר הרמ"א שלא לאכול אגוזים כדי שלא יזכר הטא, אולם בפסח שהוא זמן תשובה מאהבה, שאז זדונות נעשין לו כזכיות, כתב בהלכה לחלק אגוזים, שהרי עכשיו כל העוונות נהפכו לזכיות, ע"כ מהלקים דווקא אגוזים...

חלוקת אגוזים לקטנים

בשו"ע (תעב. טז) איתא דנוהגים לחלק אגוזים לקטנים כדי שלא ישנו וישאלו. ויש להבין ענין חלוקת האגוזים דווקא בליל פסח. ובהגדת "אתה בחרתנו" מובא הסבר נחמד, דהנה אחת מהדרכים לדעת האם קמץ יכול להיחשב כגדול לגבי קניינים וכדומה, מובא בגמרא (גיטין סד): שנותנים לו אבן וזורקו או אגוז ונוטלו, וזה סימן שכבר התבגר. וכן זה גם מברר לנו אם אפשר לשחוט עליו הפסח, כמו ששנינו (סוכה כט): על הפסוק (שמות יב, ד) "איש לפי אכלו" – רבי יהודה אומר: עד שיכול לברר אכילה, כיצד. נותנין לו צרור וזורקו, אגוז ונוטלו.

ומסביר הר"ק בעל ה"שם משמאל" מפוכטשוב ז"ע כי כלפי חוץ אבן ואגוז שווים שאינם ראויים למאכל, אלא שבאגוז יש פנימיות הראוי למאכל אם שוכרים הקליפה. ולכן אם יש לקמן הבחנה בפנימיות הרי זה סימן גדלות.

ועל פי זה יובן מדוע מהלקים אגוזים לקטנים, דהנה כלפי חוץ התנהגו בני ישראל כמצרים, כמענת המלאכים: "הללו והללו עובדי ע"ז", וכל החילוק ביניהם היה בפנימיות. וכפי שאמר הקב"ה למשה רבינו שהסתפק בזכות בני ישראל להיגאל "ראה ראיתי", ודרשו חז"ל (שמות רבה מב) שאמר לו: אתה רואה ראה אחת ואני רואה שתי ראיות. פירושו, "שתי ראיות" היינו ראה רגילה וראה פנימית, לפנימיותם של ישראל שתוכם רצוף אהבה.

וזה ענין חלוקת האגוזים דווקא לקטנים, לרמוז על גודל החמלה והרחמים שהקב"ה עשה לישראל בהוציאם ממצרים כאשר בהן את פנימיותם, כאותם קטנים שנותנים להם אגוז בכדי לראות האם הם יודעים לבחון את פנימיות האגוז...

